

تعیین مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار گردشگری کوهستان در ایران

محسن مختاریان پورزواره^۱، عباس خدایاری^۲، مهدی کهندل^۳

DOI:10.22034/jtd.2022.326601.2558

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰۹

چکیده

به گردشگری کوهستان، به سبب امتیازات ویژه آن، در سراسر جهان توجه شده است. کشور ایران با وجود داشتن طبیعت کم نظیر و جاذبه‌های کوهستانی خاص نتوانسته سهم خود را از بازار گردشگری کسب کند. هدف از پژوهش حاضر، تعیین مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار گردشگری کوهستان در ایران است. این پژوهش از نوع کاربردی، و از نظر راهبرد اجرا از نوع تحلیل محتواست. گردآوری داده‌های اولیه با بهره‌گیری از مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۲۲ نفر از اساتید و صاحب نظران، گردشگران، مدیران و راهنمایان گردشگری کوهستان انجام شد. نمونه‌های تحقیق به روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب و مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. همچنین از مطالعات کتابخانه‌ای و مبنای نظری به منظور جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد. تحلیل داده‌ها به روش فرایند تحلیل مضمونی کینگ و هاروکز شامل سه مرحله کدگذاری توصیفی، کدگذاری تفسیری و یکپارچه‌سازی از طریق مضامین فراگیر با استفاده از نرم‌افزار اکسل انجام شد. یافته‌ها شامل ۱۰۰ کد توصیفی، ۲۹ کد تفسیری و سه مضمون فراگیر بودند. قابلیت اعتماد نتایج کیفی با بررسی چهار معیار اعتبار، انتقال پذیری، قابلیت اطمینان و تأیید پذیری شد و همچنین شاخص پایایی بازآزمون نیز به میزان ۹۱ درصد نشان داد که شناسه‌گذاری‌ها از پایایی مناسبی برخوردار است. نتایج پژوهش نشان داد که مقوله‌های اصلی عبارت‌اند از زیرساخت، جذابیت و پایداری. انتظار می‌رود نتایج این پژوهش بتواند به آشکار کردن نکات اصلی و مهم در راستای رشد و توسعه پایدار به پژوهشگران، مدیران، راهنمایان، جامعه محلی و سایر ذی‌نفعان حوزه

واژه‌های کلیدی:

پایداری، توسعه پایدار، جذابیت، زیرساخت، گردشگری کوهستان

مقدمه

استفاده بیشتر و کیفی‌تر علاقه‌مندان به سفر، جمعیت بیشتری را به مناطق گردشگری خود جذب کنند و شهروندانشان را از مزایای سرشار آن بهره‌مند سازند. در طبقه‌بندی صادرات بین‌المللی، مواد سوختی و مواد شیمیایی رتبه‌های اول و دوم و صنعت گردشگری^۴ رتبه سوم را از آن خود کرده است. این در حالی است که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، صنعت گردشگری رتبه نخست را در بخش صادرات به خود اختصاص داده است (UNWTO, 2021: 4). با توجه به شرایط و

سفر در تمامی دوران‌ها جذاب‌ترین بخش زندگی یا یکی از جذاب‌ترین بخش‌های آن بوده است؛ آنچه آن را جذاب می‌کند، تحولی است که در حالت‌های عادی و ایستای زندگی پیش می‌آورد و تنوع و دگرگونی را معنا می‌بخشد (علی‌نژاد، ۱۳۹۸: ۱۲). سفر و گردشگری در طول زمان تأثیرات مثبت و مفیدی در زندگی انسان‌ها گذاشته است؛ تا جایی که بسیاری از کشورها را بر آن داشته که ضمن فراهم کردن زمینه

۱. دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

۲. دانشیار مدیریت ورزشی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران (نویسنده مسئول)؛ a.khodayari@kiauo.ac.ir

۳. دانشیار مدیریت ورزشی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

توانمندی‌هایی که مقاصد متعدد گردشگری دارند برای ترویج انواع گردشگری تلاش می‌کنند.

یکی از اهداف جذابی که مدنظر اغلب گردشگران است، کوهستان‌ها و فعالیت‌های مرتبط با آن‌هاست. کوه‌ها ثروت طبیعی و ارزشمندی هستند که صنعت گردشگری اغلب استفاده گسترده‌ای از آن می‌کند (Wearing & Neil, 2009: 15; Paunovic & Jovanovic, 2017: 226). بازدید از جاذبه‌های دیداری و مناظر طبیعی کوهستان، مشاهده جانوران، پرندگان و گیاهان کوهستان، دامنه‌نوردی، کوه‌نوردی، سنگ و یخ‌نوردی، غارنوردی و دیگر فعالیت‌های این حوزه از جاذبه‌های منحصر به فردی هستند که علاقه‌مندان بسیاری را به محیط کوهستان می‌کشاند و به‌منزله دارای ارزشمند، با ارزش افزوده چشمگیر برای هر کشوری به‌شمار می‌روند. ده درصد از نقاط گردشگری در سراسر جهان، در حال توسعه جاذبه‌های گردشگری کوهستانی خودند؛ فقط در مناطق کوهستانی آلپ، بیش از ۵۰ مرکز متوسط یا بزرگ به‌منظور گردشگری کوهستانی تأسیس شده است (Ateljevic & Lan, 2009).

مروری بر ادبیات پژوهش

مفهوم پایداری در آینده برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری مسئله‌ای اصلی اساسی است (Prideaux, 2009; Byrd, 2007; Paunovic & Jovanovic, 2017) و از مفاهیم اولیه خطوط سه‌گانه (اقتصاد، جامعه و محیط)، که بر گردشگری پایدار در دهه ۱۹۸۰ اثرگذار بود، سرچشمه گرفته است (Aall, 2014; Krippendorf, 1998). صرف‌نظر از بعد جغرافیایی، پایداری در مناطق کوهستانی اغلب با ابعاد سیاسی پر قدرتی مرتبط است؛ به این معنی که مرزهای سیاسی مستبدانه اغلب مرزهای جغرافیایی، فرهنگی و زیستی را نادیده می‌گیرند (Godde et al., 2000). همچنین به این دلیل که منابع اصلی، که در آن صنعت گردشگری کوهستان توسعه می‌یابد، تحت مالکیت و مدیریت دولتی هستند (Veal, 2002: 181)، دستیابی به توسعه پایدار به فرایند پیچیده‌ای نیاز دارد تا وظایف و نقش‌های هر یک از عوامل را مشخص کند. در اجلاس مشارکت برای کوه‌ها^۱ (2014)، که در کشور ایتالیا برگزار گردید اعلام شد نیاز به ارزیابی توسعه پایدار در مناطق کوهستانی به اندازه ارزیابی‌های محلی و متمرکز توسعه پایدار در سایر مناطق دارای

اهمیت است. درکسلر^۲ و همکاران (2016) نیز در بررسی‌های خود نتیجه گرفتند که اگرچه این مناطق حدود یک‌چهارم از سطح زمین را پوشانده‌اند، اما طیف وسیعی از خدمات اکوسیستم را به بیش از نیمی از جمعیت جهان ارائه می‌دهند، خدماتی که در حکم نقاط مهم و اساسی تنوع زیستی و همچنین فضاهایی برای حفظ میراث فرهنگی دانسته می‌شوند. به‌رغم این یافته‌ها، ویمانون‌داچ^۳ و همکاران (2016) معتقدند به مناطق کوهستانی در برنامه‌های ملی و جهانی توسعه توجه نمی‌شود. تمرکز بر مناطق کوهستانی مهم است؛ زیرا مسائل و اولویت‌های توسعه پایدار در مناطق کوهستانی ممکن است با مناطقی که در نواحی پایین دست قرار دارند متفاوت باشد. به‌علاوه، ارزیابی‌ها باید در سطوح محلی و منطقه‌ای انجام شود و آگاهی از شرایط محلی، فرصت‌ها و مسائل برای تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد بسیار مهم است؛ در نتیجه هنگامی که پایه‌گذاری برای اهداف توسعه پایدار انجام شد، کوه‌ها به‌صراحت مورد توجه مدنظر مجمع عمومی سازمان ملل قرار گرفت.

رشد و توسعه پایدار از اهداف بلندمدت بسیاری از جوامع به‌شمار می‌رود و صنعت گردشگری به‌واسطه ویژگی‌های منحصر به فرد خود، فرصتی کم‌نظیر برای دستیابی به این اهداف در اختیار کشورها قرار داده است. مطالعات بسیاری نشان می‌دهند صنعت گردشگری در کشورهای توسعه‌یافته و پیش‌رو تأثیرات مثبت و درخور توجهی در موضوعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و رفاه و به‌زیستی جوامع دارد (Presenza & Sheehan, 2013: 132; Veltri et al., 2009: 119). تأثیرگذاری در بازار رقابت گردشگری جهان، نیازمند برنامه‌ریزی، هدف‌گذاری، پویایی و تحرک کافی در سطوح بین‌المللی است.

گردشگری کوهستان با داشتن تنوع بسیار در فعالیت‌های مرتبط، جایگاه ویژه‌ای در میان گردشگران ورزشی دارد، فعالیت‌هایی مانند دامنه‌نوردی و تپه‌نوردی، کوه‌پیمایی، کوه‌نوردی، سنگ‌نوردی و دیواره‌نوردی، دره‌نوردی، غارنوردی، اسکی کوهستان، دوچرخه‌سواری، موتورسواری و اسب‌سواری در کوهستان، مسابقات سنگ‌نوردی، یخ‌نوردی، دویدن در کوهستان^۴ و سایر فعالیت‌های ورزشی، که در این محیط طبیعی و لذت‌بخش انجام می‌شود، به‌شکل

2. Drexler

3. Wymann von Dach

4. Sky Running or Trail Running

1. Mountain Partnership

سیاحتی و داشتن آب‌وهوای چهارفصل به منزله کشوری توانمند در آماده‌سازی شرایط مطلوب برای علاقه‌مندان به سفرهای داخلی و خارجی، قطبی مهم در صنعت گردشگری به معنای عام و گردشگری ورزشی به معنای خاص آن تلقی می‌شود. وجود سلسله‌کوه‌های البرز، زاگرس و قله‌های دماوند، علم‌کوه، سبلان، دنا، تفتان و سایر قله‌های مرتفع ایران در کنار دیواره‌های بیستون، پل خواب و غارهای عمیق و زیبا، می‌تواند میزبان بسیاری از کوه‌نوردان، سنگ‌نوردان و غارنوردان داخلی و خارجی باشد که برای صعود و پیمایش مسیرها به این مناطق سفر می‌کنند. فرصت‌های گردشگری ورزشی در ایران، به دلیل برخورداری از شرایط ویژه جغرافیایی و اقلیمی، قابلیت‌پذیری از خیل عظیم کوه‌نوردان، دوچرخه‌سواران، بیابان‌گردان، قایقرانان و علاقه‌مندان به ورزش اسکی و همچنین مسابقات رالی به‌ویژه رالی کویر را دارد (جلیل‌وند و جلیل‌وند، ۱۳۹۲: ۱۰).

بهره‌گیری از این سرمایه‌های طبیعی، که به‌وفور در ایران دیده می‌شوند، نیازمند برنامه‌ریزی و اقدام مناسب برای دستیابی به توسعه کمی و کیفی پایدار است؛ زیرا در صورت بی‌توجهی به ارکان توسعه پایدار - حتی وجود پیش‌نیازهای لازم برای توسعه، همچون شرایط مناسب سیاسی، قانونی، امنیتی، اقتصادی - به‌زودی شاهد رشد بی‌رویه کمی در گردشگری خواهیم بود و در مدت‌زمان کوتاهی پس از این رشد، به دلیل رعایت نکردن اصول توسعه پایدار، نه‌فقط با کاهش گردشگر مواجه خواهیم شد، بلکه منابع ارزشمند طبیعی و ملی خود را دچار صدمات جبران‌ناپذیری خواهیم کرد. با وجود منابع سرشار و خدادادی طبیعی و کوهستانی در ایران، به نظر می‌رسد مدیران سازمان‌های مربوطه تاکنون نتوانسته‌اند با برنامه‌ریزی‌های منجر به توسعه پایدار، جایگاه شایسته‌ای را برای گردشگری ایران در میان سایر کشورها به‌دست آورند.

هدف از انجام این پژوهش، فراهم آوردن اطلاعات و دانش لازم و تعیین عوامل اصلی توسعه پایدار گردشگری کوهستان در ایران است. جست‌وجوی محققان برای یافتن پژوهشی در زمینه مؤلفه‌های سازنده الگوی توسعه گردشگری کوهستان به نتیجه نرسید. انتظار می‌رود نتایج این پژوهش به آشکارکردن نکات اصلی و مهم برای حضور مناسب گردشگران علاقه‌مند به ورزش‌های کوهستانی کمک کند تا با ارائه خدمات هوشمند به آن‌ها، پیامدهای مثبت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، آموزشی، محیطی و... برای کشور و مناطق هدف به‌صورت مستمر و پایدار حاصل شود.

فراگیری محبوب گردشگران است. مناطق کوهستانی به‌منزله دومین مقصد محبوب گردشگری پس از سواحل و جزایر شناخته شده و پانزده تا بیست درصد از گردشگری بین‌المللی سالانه را شامل می‌شوند (Richins et al., 2016: 2). پیشرفت و توسعه گردشگری کوهستان در مقیاس جهانی و در ابعاد زمانی و مکانی بی‌همتاست. در بسیاری از مناطق، روند توسعه با یک دوره شناسایی یا کشف مشخص شده و در پی آن، جامعه/ منطقه هدف توسعه یافته و در نهایت به مقصد سفر و گردشگری تبدیل شده است (Richins et al., 2016: 1). رای^۱ (2017) معتقد است توسعه گردشگری در منطقه اورست در زندگی مردم محلی و باربران ارتفاع تأثیرات گوناگون اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی باقی گذاشت. بسیاری از رویدادهای تاریخی، تغییرات سیاسی، تصمیم‌های اداری و اجرایی و رویدادهای مهم کشوری تحت تأثیر فعالیت‌های مرتبط با گردشگری در منطقه اورست انجام می‌شود. تأثیرات مثبت اقتصادی عبارت‌اند از: تنوع منابع درآمد، توسعه کارآفرینی محلی، بهبود استانداردهای زندگی و رشد بازارهای محلی در شهرها و اقامتگاه‌ها. همچنین تأثیرات مثبت فرهنگی - اجتماعی تبادل فرهنگی میان گردشگران و مردم محلی عبارت‌اند از: حفظ فرهنگ و آداب و سنت‌های محلی، رشد و ارتقای احساس غرور به‌خاطر میراث فرهنگی، قرارگیری مردم محلی در معرض جامعه جهانی، افزایش آگاهی و توسعه آموزش، توانمندسازی جوامع محلی به‌ویژه زنان و توسعه و گسترش ایده‌ها، ارزش‌ها، فناوری، سلاطین عامه مردم و سبک زندگی (Rai, 2017: 92).

آمارها نشان می‌دهند گردشگری در صحنه بین‌المللی چه به لحاظ تعداد گردشگر و چه از دیدگاه اقتصادی رشد چشمگیری به‌نسبت سال‌های گذشته داشته است. به گزارش مجمع جهانی اقتصاد (2019)^۲، ایران در حوزه جذب گردشگر خارجی در میان ۱۴۰ کشور بررسی شده، با امتیاز شاخص ۳/۵ و با چهار رتبه صعود به‌نسبت سال ۲۰۱۷ در رتبه ۸۹ قرار داشته است. این درحالی است که اسپانیا، فرانسه و آلمان به‌ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. این گزارش برای پنجمین سال پیاپی ایران را بهترین مقصد گردشگری، به لحاظ هزینه‌های سفر، اعلام کرد و آن را ارزان‌ترین مقصد گردشگری اعلام کرد (World Economic Forum, 2019: 44).

سرزمین ایران با پتانسیل‌های طبیعی، جاذبه‌های

1. Rai

2. World Economic Forum

پیشینه پژوهش

در کشورهای متعدد، پژوهش‌های بسیاری با مضامون گردشگری کوهستان انجام شده است. در این بخش، تلاش شده تا حد امکان تحقیقات مرتبط با موضوع تحقیق بررسی شود.

حقی و حیدرزاده (۱۴۰۰) عوامل تحقق گردشگری پایدار در شهرهای مناطق کوهستانی را به ترتیب خدمات شهری، نیازمندی‌های اولیه، جذابیت‌های تفریحی، فرهنگ جامعه میزبان، اقتصادی، زیست‌بوم طبیعی، جذابیت‌های فرهنگی و پایداری دانسته‌اند. قربانی و همکاران (۱۳۹۹) موانع و راهبردهای توسعه پایدار از طریق ورزش را ضعف در سیستم آموزشی، ضعف در تخصص‌گرایی، مشکلات اقتصادی، انسجام ناکافی سازمان‌ها، دولتی‌بودن، دخالت بیش از حد سیاستیون و فساد مالی و اخلاقی را به منزله موانع و تقویت دیپلماسی ورزشی، توسعه رسانه‌های ورزشی، بهبود زیرساخت‌ها، میزبانی رویدادهای ورزشی و توسعه ورزش را از جمله راهبردهای مؤثر و اصلی برشمردند. کریمی و همکاران (۱۳۹۹) نشان دادند که گردشگری ورزشی ماجراجویانه ضرورت‌ها و مسائلی شامل اشتغال مبتنی بر کارآفرینی، مدیریت ارتباطات و زیرساخت‌ها؛ موانع شامل اداری - مدیریتی، امکانات و تجهیزات، فردی، مالی، امنیتی، روستاها و اطلاع‌رسانی؛ بسترها شامل قانون و آیین‌نامه، فرهنگی و اطلاعاتی و نیروی انسانی متخصص است. اسعدی و همکاران (۱۳۹۹) در مقایسه الگوی توسعه گردشگری ایران با کشورهای ترکیه و مالزی، به این نتیجه دست یافتند که تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل در مجموع نظام عبارت‌اند از: تدوین سند توسعه ملی گردشگری ایران، افزایش امنیت سرمایه و سرمایه‌گذاری در گردشگری، بهبود روابط بین‌المللی، احیا و ارتقای زیرساخت‌های گردشگری و توسعه گردشگری داخلی. جافری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان «مدلسازی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری ورزشی کوهستان با تمرکز بر نوآوری» نتیجه گرفتند که در بین متغیرها، مسیر توسعه بر نوآوری بیشترین اثر و محیط بر نوآوری کمترین اثر

را دارد و اثرگذاری محیط بر توسعه نیز در میان سایر متغیرها قرار می‌گیرد.

اسکات^۱ (2021) معتقد است که تغییرات آب‌وهوایی در جهان مسئله‌ای مهم برای جامعه جهانی است، مسئله‌ای که به‌طور فزاینده در سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی، عملیات اجرایی و تقاضای بخش گردشگری تأثیر می‌گذارد. یافته‌های تحقیق او نشان داد که حفظ و توسعه گردشگری به رونق اقتصادی و ثبات سیاسی - اجتماعی بستگی دارد و پیش‌بینی می‌شود که تغییرات آب‌وهوایی باعث کاهش رشد اقتصادی در آینده و بی‌ثباتی سیاسی در بسیاری از کشورها شود. چاکرابورتی^۲ (2020) در تفسیر الگوهای درحال ظهور گردشگری کوهستان در دره کامیکوچی^۳ ژاپن معتقد است که شدت بازدید از بهار تا پاییز به فشار مستقیم بر چشم‌انداز و حیات وحش و همچنین فشار غیرمستقیم به صورت رشد مداوم زیرساخت و ایجاد تغییرات در پیکربندی سطح زمین در این دره منجر می‌شود. وی نتیجه می‌گیرد از آنجاکه مناظر کوهستانی بسیار پویا هستند و ویژگی‌های تکامل تدریجی و انعطاف‌پذیری آن‌ها بسیار وابسته به مکان است، موضوع اساسی برای مدیریت گردشگری پایدار همراه با درک، توجه، قدردانی و محافظت فعال از سازوکار زیست - فیزیکی همچنان پابرجاست. لاتپ^۴ و همکاران^۵ (2020) با مطالعه تأثیرات فعالیت‌های گردشگری در محیط‌زیست کوهستان کینابالو^۶ آلودگی صوتی و هوا، صدمه به درختان، فرسایش خاک و انباشت زباله را از مهم‌ترین عوامل «اثرات زیست‌محیطی» و همچنین کشیدن سیگار و ریختن زباله را از مهم‌ترین «فعالیت‌های غیرقانونی» برشمردند. محققان پیشنهاد دادند با برنامه‌ریزی، اجرا و تقویت سیاست‌ها و قوانین جدید برای فعالیت‌های گردشگری درباره نگاه‌داری و حفاظت از این سایت در به حداقل رساندن تأثیرات گردشگری کمک خواهد کرد. همچنین برچر^۶ (2018) در تحقیقات خود، به

1. Scott

2. Chakraborty

3. Kamikochi

4. Latip

5. Kinabalu

6. Bracher

تحقیق خبرگان، صاحب‌نظران، مدیران، کارشناسان و راهنمایان کوهستان در سازمان‌های مرتبط، از جمله وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، سازمان حفاظت از محیط‌زیست، فدراسیون کوه‌نوردی و صعودهای ورزشی، کارشناسان گردشگری سازمان‌ها و شرکت‌های خصوصی خدمات‌دهنده به گردشگران کوهستان، کارشناسان و فعالان حوزه محیط‌زیست کوهستان و تعدادی از مسئولان محلی مانند شوراهای روستایی و دهیاری‌های مناطق کوه‌پایه‌ای در نظر گرفته شد. به دلیل اهمیت گردآوری داده‌های دقیق و ضروری درباره موضوع پژوهش، روش نمونه‌گیری هدف‌مند با روش گلوله برفی بود. ۲۲ نفر از مدیران، کارشناسان و راهنمایان مرتبط با گردشگری کوهستان در مصاحبه مشارکت داشتند که پس از مصاحبه هفدهم اشباع نظری انجام شد و مصاحبه‌های بعدی برای اطمینان بیشتر ادامه یافت که از این گفت‌وگوها داده‌های جدیدی حاصل نشد. مصاحبه‌ها با استفاده از سؤالات باز، که حاصل مطالعات اسنادی بود، انجام شد. تحلیل داده‌ها به روش فرایند تحلیل مضمونی کینگ و هاروکز^۲ (۲۰۱۰) شامل سه مرحله کدگذاری توصیفی،^۳ کدگذاری تفهیمی^۴ و یکپارچه‌سازی از طریق مضامین فراگیر^۵ با استفاده از نرم‌افزار اکسل^۶ انجام شد.

برای ارزیابی کیفیت نتایج از اعتمادسنجی^۷ استفاده شد. به بیانی ساده، اعتمادسنجی میزانی است که در آن می‌توان به یافته‌های پژوهشی کیفی متکی بود و به نتایج آن اعتماد کرد. گوبا و لینکلن^۸ (۱۹۹۴) اعتمادسنجی را شامل چهار معیار قابل قبول بودن یا اعتبار،^۹ انتقال‌پذیری،^{۱۰} قابلیت اطمینان یا اعتماد^{۱۱} و تأییدپذیری^{۱۲} می‌دانند (جدول ۱) (مختاریان‌پور، ۱۳۹۱: ۱۶۲-۱۶۳).

نقل از مجمع عمومی سازمان ملل متحد (UN-GA, 2012)، آورده است: «آن‌ها تشخیص می‌دهند که منافع حاصل از مناطق کوهستانی برای توسعه پایدار ضروری است» و به این ترتیب «دولت‌ها را تشویق می‌کند تا چشم‌اندازی درازمدت و رویکردی جامع و کل‌نگر، از جمله واردکردن سیاست‌های ویژه کوهستان در راهبردهای توسعه پایدار را بپذیرند». افزون‌براین، سازمان ملل متحد «خواستار حمایت بین‌المللی برای توسعه پایدار کوهستان در کشورهای در حال توسعه است.» کوشچر^۱ (2012) با ارائه مدل توسعه گردشگری کوهستان با تمرکز بر نوآوری نشان داد که محیط و نوآوری می‌تواند به بهبود وضعیت توسعه مقصد گردشگری منجر شود و محیط بر نوآوری در مقصد اثرات مثبت دارد.

نمونه‌های تحقیقات بررسی شده در بیشتر موارد از دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها تشکیل شده است و تحقیقاتی که از نظریات ذی‌نفعان گردشگری کوهستان به‌عنوان نمونه بهره برده باشد کمتر مشاهده شده است. تحقیقات در دسترس در زمینه گردشگری ورزشی و گردشگری کوهستان، به موضوعات گوناگونی از جمله تأثیرات متقابل نوآوری، محیط و توسعه، تأثیرات تغییرات اقلیمی و گردشگری انبوه در گردشگری کوهستان، اهمیت مناطق کوهستانی در توسعه پایدار و دیگر موضوعات در این حوزه پرداخته‌اند. جست‌وجوی محققان برای یافتن مطالعات در زمینه مؤلفه‌های الگوی توسعه گردشگری کوهستان در ایران به نتیجه نرسید؛ از این‌رو هدف از تحقیق حاضر تعیین مؤلفه‌های الگوی توسعه پایدار گردشگری کوهستان در ایران است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف و ماهیت، کاربردی و به لحاظ زمان اجرا، حال‌نگر است. روش تحقیق پیمایشی و از نوع تحلیل محتوا و توصیفی - تحلیلی است. گردآوری داده‌ها به صورت میدانی و با روش کیفی و بهره‌گیری از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و همچنین مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی انجام شده است. تحقیق حاضر با استفاده از راهبردهای اکتشافی به شیوه روایت‌پژوهی انجام شد. جامعه آماری

1. Kuscer

2. King and Horrocks
3. Descriptive Coding
4. Interpretive Coding
5. Overarching Themes
6. Excel
7. Trustworthiness
8. Guba & Lincoln
9. Credibility
10. Transferability
11. Dependability
12. Confirmability

جدول ۱: معیارهای ارزیابی روایی و پایایی در پارادایم کیفی و فرایند تأمین آن‌ها

فرایند	تعریف	معیار ارزیابی در پارادایم کیفی
صرف زمان کافی برای پژوهش و تأیید داده‌های مصاحبه توسط مصاحبه‌شونده.	باورپذیر بودن یا قانع‌کننده بودن یک پژوهش، در تحقیقی باورپذیر، داده‌ها هم‌ساز و هم‌بسته هستند، نه پراکنده و متناقض.	قابل قبول بودن (اعتبار)
دریافت نظریات خبرگانی که در پژوهش شرکت نداشتند.	درجه‌ای که نتایج مطالعه‌ای کیفی می‌تواند به محیط متفاوت دیگری نیز منتقل شود و برای جمعیت متفاوت به‌کار رود.	انتقال‌پذیری
ثبت و ضبط تمامی جزئیات پژوهش و یادداشت‌برداری در تمامی طول مصاحبه و روند پژوهش.	توانایی شناسایی جایی که داده‌های مطالعه‌ای معین از آن آمده، گردآوری شده و به‌کار رفته‌اند.	قابلیت اطمینان
مستندسازی و حفظ تمامی گام‌های پژوهش و مستندات در فرایند پژوهش.	قابلیت ارزیابی و تأیید چگونگی گردآوری و تحلیل داده‌ها توسط محقق. در این زمینه، محقق نشان می‌دهد که یافته‌های او عملاً و واقعاً مبتنی بر داده‌ها هستند.	تأییدپذیری

در دو فاصله زمانی با هم مشابه است به مثابه «توافق» و شناسه‌های غیر مشابه به مثابه «نبود توافق» مشخص می‌شوند. براین اساس، محقق در حین انجام پژوهش و در جریان کدگذاری مصاحبه‌ها، سه مصاحبه را به منزله نمونه در فاصله زمانی بیست‌روزه کدگذاری مجدد کرد (جدول ۲) و با استفاده از فرمول زیر درصد پایایی بازآزمون را به دست آورد:

$$X100 \text{ [تعداد کل کدها + (درصد توافقت) \times 2]} = \text{درصد توافق}$$

به‌منظور تعیین میزان پایایی نتایج مصاحبه، از شاخص پایایی بازآزمون استفاده شد. برای محاسبه پایایی بازآزمون از میان مصاحبه‌ها چند مصاحبه به‌منزله نمونه انتخاب و هریک از آن‌ها در فاصله زمانی کوتاه و مشخص دوباره شناسه‌گذاری می‌شوند؛ سپس شناسه‌های مشخص‌شده در دو فاصله زمانی برای هریک از مصاحبه‌ها با هم مقایسه می‌شوند. روش بازآزمایی برای ارزیابی ثبات شناسه‌گذاری پژوهشگر به‌کار می‌رود. در هریک از مصاحبه‌ها، شناسه‌هایی که

جدول ۲: میزان درصد پایایی بازآزمون

عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد نبود توافقات	درصد پایایی بازآزمون
۱	۲۱	۱۰	۱	۹۵٪
۹	۷	۳	۱	۸۵٪
۱۶	۷	۳	۱	۸۵٪
کل	۳۵	۱۶	۳	۹۱٪

تحصیلات آن‌ها ۵۴/۵۰ درصد مدرک کارشناسی، ۱۳/۶۰ درصد دیپلم و ۳۱/۸۰ درصد مدرک تحصیلی فوق‌لیسانس و دکتری بود. حوزه فعالیت ۵۹/۱۰ درصد از آن‌ها مدیر یا کارشناس مؤسسات ورزشی یا گردشگری و ۲۷/۳۰ درصد راهنمای گردشگری کوهستان و میانگین سابقه فعالیت‌های مرتبط با کوه‌نوردی و گردشگری آن‌ها ۲۶/۴۵ با انحراف استاندارد ۱۵/۲۳ سال بود. پس از بررسی و مطالعه دقیق اسناد و منابع کتابخانه‌ای، انجام مصاحبه و پیاده‌سازی آن‌ها به‌صورت

نتیجه استفاده از فرمول یادشده برابر با ۹۱ درصد است و از آنجاکه پایایی بیش از ۶۰ درصد پذیرفته است، می‌توان نتیجه گرفت که شناسه‌گذاری‌ها از پایایی مناسبی برخوردارند (Kvale, 1996: 128).

یافته‌های پژوهش

نتایج تحقیق نشان داد که میانگین سنی نمونه‌های تحقیق ۴۹/۲۷ با انحراف استاندارد ۱۰/۲۷ سال و میزان

به دست آمد و در نهایت با خوشه بندی کدهای تفسیری، مضامین فراگیر یا همان مؤلفه‌ها و عوامل اصلی حاصل شد. در پایان و پس از بررسی های دقیق و نظرخواهی مجدد از خبرگان این حوزه، ۱۰۰ کد توصیفی، ۲۹ کد تفسیری و سه مضمون فراگیر پایداری، زیرساخت و جذابیت مطابق جدول ۳ به دست آمد.

متن نوشتاری، عبارات آن به دقت مطالعه، کدهای مشابه ادغام و یا با یکدیگر ترکیب و موارد تکراری یا مبهم حذف شدند. تمامی مفاهیمی که به محقق برای فهم دیدگاه‌ها، تجربیات و ادراکات مشارکت کننده، منطبق بر عنوان تحقیق، کمک می کرد در قالب جدول‌هایی تنظیم و پس از بررسی مجدد، به صورت کدهای توصیفی بیان شد؛ سپس با خوشه بندی این کدها، کدهای تفسیری

جدول ۳: کدهای اولیه (توصیفی)، کدهای تفسیری و مضامین فراگیر

مؤلفه‌های اصلی	کدهای تفسیری	کدهای توصیفی
پایداری	موجودات زنده زیر آب	کاهش آلودگی رودهای منتهی به منابع آبی
		حفظ کوهستان به منزله سرمنشأ رودهای منتهی به منابع آبی
		پیشگیری از آلودگی کوهپایه‌ها و حفاظت از زیست بوم‌های دریایی
	زیستگاه‌های روی خشکی	حفظ، احیا و استفاده پایدار از کوه‌ها، جنگل‌ها و نواحی خشکی
		کاهش تخریب زیست‌گاه‌های گونه‌های گیاهی و جانوری
		مقابله با قاچاق گونه‌های گیاهی و جانوری حفاظت شده
		کاهش آلودگی‌های ناشی از زباله، پسماندها و فضولات انسانی
	جوامع صلح طلب، دسترسی به عدالت و نهادهای پاسخگو	تعامل بین فرهنگ‌ها و مذاهب در مناطق کوهستان
		پاسخ‌گویی و شفافیت نهادهای مرتبط با کوهستان
	مشارکت برای دستیابی به اهداف فوق	مشارکت‌های لازم برای دستیابی به اهداف مشترک توسعه پایدار
		حمایت بین‌المللی از طرح‌های ملی برای دستیابی به اهداف مشترک

مؤلفه‌های اصلی	کدهای تفسیری	کدهای توصیفی
زیرساخت‌ها	زیرساخت‌های اقتصادی	آگاهی مدیران درباره نقش مهم گردشگری در شکوفایی اقتصاد
		ثبات قیمت‌ها و کنترل نرخ تورم
		سرمایه‌گذاری و حمایت‌های دولتی / خصوصی
		افزایش سهم اشتغال جوامع محلی از گردشگری کوهستان
	زیرساخت‌های فرهنگی - اجتماعی	آموزش و نظارت بر تعاملات بین گردشگران و جامعه محلی
		احترام به تفاوت‌های فرهنگی در مناطق هدف گردشگری کوهستان
		توسعه مهارت‌های زندگی در کارکنان و مدیران گردشگری
		توسعه مهارت‌های ارتباطی در کارکنان و مدیران گردشگری
		وجود مؤسسات آموزشی و حمایتی مرتبط با گردشگری کوهستان
	زیرساخت مدیریت و برنامه‌ریزی	نگاه مدیران به گردشگری کوهستان به‌منزله سیستمی با اجزای هماهنگ
		برنامه‌ریزی مدیران برای ایفای نقش اصلی گردشگری در آینده کشور
		دیدگاه علم‌محور و دسترسی به دانش، اطلاعات و آمار مرتبط
		تصمیم‌گیری با مشارکت ذی‌نفعان و توجه به سازمان‌های مرتبط
	زیرساخت قوانین و مقررات مناسب	تسهیل قوانین خدمات جانبی گردشگری
		به‌روزرسانی قوانین سرمایه‌گذاری در گردشگری
		به‌روزرسانی قوانین حمایت از حقوق قضایی گردشگران
	زیرساخت عوامل سازه‌ای و حمل‌ونقل	ایجاد و به‌سازی زیرساخت‌های اقامتی و پذیرایی در کوهستان
		توسعه زیرساخت‌های آب سالم، انرژی‌های پاک، زباله و پسماند
		ایجاد و به‌سازی زیرساخت‌های مربوط به ارتباطات، امداد و پزشکی، فناوری
		توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل بین‌شهری و انتقال به کوهپایه‌ها
	زیرساخت سیاست و امنیت	تحکیم روابط سیاسی مناسب و دوستانه با سایر کشورها
		سیاست‌گذاری منطقی درخصوص اهمیت نقش گردشگری
		افزایش امنیت، ثبات و آرامش
		کاهش تعدد حوزه‌های تصمیم‌گیری و اجرا در گردشگری کوهستان

مؤلفه‌های اصلی	کدهای تفسیری	کدهای توصیفی
زیرساخت‌ها	هماهنگی‌های سازمانی و نهادی	هماهنگی بین سازمان‌های مرتبط با گردشگری کوهستان
		شفافیت شرح وظایف کارکنان و سازمان‌های این حوزه
		تسلط سازمان‌های مربوطه با موضوع گردشگری کوهستان
		سازگاری سازمان‌های مربوطه با تحولات سیاسی - اجتماعی جهان
	زیرساخت بازاریابی و تبلیغات	تولید کتابچه راهنما، بروشور، وبسایت، رسانه‌های تصویری و... برای تبلیغ
		بازاریابی مدرن، هدفمند و تخصصی برای جذب افراد علاقه‌مند
		اطلاع‌رسانی چندزبانه و استفاده از شبکه‌های اجتماعی در تبلیغات
		تحقیق درباره ویژگی‌ها و انتظارات گردشگران و ظرفیت مناطق هدف
	زیرساخت تسهیلات و خدمات	تنوع، کیفیت و نحوه ارائه خدمات مطلوب مربوط به پذیرایی، اقامت، بهداشت
		تنوع، کیفیت و نحوه ارائه خدمات مطلوب مربوط به حمل و نقل
		تنوع، کیفیت و نحوه ارائه خدمات مربوط به درمان، امور بانکی، امنیتی و ویزا
		تنوع، کیفیت و نحوه ارائه خدمات در فروشگاه‌ها و مراکز تجاری
	زیرساخت تأمین نیروی انسانی	آموزش و توانمندسازی نیروی متخصص و ماهر
		بهره‌گیری از بانک اطلاعاتی برای تأمین نیروی انسانی
		تعیین استانداردهای لازم برای نیروی انسانی در بخش‌های مختلف
آموزش و تأمین نیروی انسانی ماهر برای بازار آینده گردشگری		
مزایایها	جاذبه‌های طبیعی	وجود کوه‌های مرتفع
		تنوع آب‌وهوا
		وجود جاذبه‌های دیداری
		وجود پوشش گیاهی و جانوری متنوع و کم‌نظیر در ارتفاعات
	جاذبه‌های انسان‌ساخت	امکان انجام ورزش‌های متنوع کوهستانی
		وجود مسیرهای متنوع کوه‌پیمایی و دامنه‌نوردی
		وجود مسیرهای متنوع کوه‌نوردی و دیواره‌نوردی
		وجود جشن‌ها و مناسبت‌های فرهنگی ملی - منطقه‌ای
		برگزاری رویدادها، مسابقات و اردوهای ورزشی
		شناسایی مناطق جدید و مناسب گردشگری کوهستان
		وجود جاذبه‌های تاریخی کوهستان
		نمایشگاه‌ها، موزه‌ها و تالار مشاهیر

نتایج پژوهش نشان داد در فرایند تحلیل مضمونی داده‌ها، عامل پایداری از میان ۱۷ کد تفسیری و ۴۷ کد توصیفی، مؤلفه زیرساخت از ۱۰ کد تفسیری و ۴۱ کد توصیفی و عامل جذابیت از بین ۲ کد تفسیری و ۱۲ کد توصیفی به دست آمد.

نتیجه‌گیری

پرداختن به صنعت گردشگری در عصر حاضر، یکی از مهم‌ترین راهبردهای توسعه در بسیاری از کشورهاست؛ زیرا گردش مالی و مزایای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... در آن بسیار چشمگیر و بااهمیت است. یکی از اهداف محبوب گردشگران، کوهستان و فعالیت‌ها و ورزش‌های مرتبط با آن است. ایران به دلیل داشتن چشم‌اندازها و جغرافیای ویژه، این ظرفیت را دارد که علاقه‌مندان به این نوع از گردشگری در تمامی فصول سال از آن بهره‌مند شوند. با وجود مناطق کم‌نظیر و جذاب کوهستانی در ایران، به نظر می‌رسد متولیان مربوطه تاکنون نتوانسته‌اند با برنامه‌ریزی‌های منجر به توسعه پایدار، بهره‌آزم را از ویژگی‌های طبیعی این سرزمین به دست آورند و جایگاه شایسته کشور را در بازار گردشگری جهان کسب کنند. پرداختن به مفهوم پایداری در توسعه گردشگری کوهستان نیازمند فراهم‌بودن دانش لازم و شناخت عوامل مؤثر و اصلی این نوع از گردشگری است تا بتواند منافع درازمدت را نصیب شهروندان کند. براین اساس، این پژوهش با هدف تعیین عوامل اصلی الگوی توسعه پایدار گردشگری کوهستان در ایران با رویکرد تحلیل محتوا انجام شد. یافته‌های تحقیق نشان داد سه مؤلفه اصلی زیرساخت‌ها، جذابیت‌ها و پایداری می‌توانند در الگوی مربوطه قرار گیرند.

زیرساخت‌ها

یکی از عوامل اصلی مؤثر در توسعه پایدار گردشگری کوهستان، که از نتایج تحقیق حاصل شد، عامل زیرساخت است. زیرساخت‌های اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی، مدیریت و برنامه‌ریزی، قوانین و مقررات مناسب، عوامل سازه‌ای و حمل‌ونقل، سیاست و امنیت، هماهنگی‌های سازمانی و نهادی، بازاریابی و تبلیغات، تسهیلات و خدمات و تأمین نیروی انسانی مواردی بودند که به‌منزله زیرمؤلفه‌های عامل زیرساخت به دست آمدند. حقی و همکاران (۱۴۰۰)، قربانی و همکاران (۱۳۹۹)، کریمی و همکاران (۱۳۹۹)، اندام و همکاران (۱۳۹۳)، معین‌فرد و همکاران (۱۳۹۰)،

اصفهان‌ی (۱۳۸۷)، وانگ و همکاران^۱ (۲۰۱۹)، رای^۲ (۲۰۱۷)، پانونویچ و جوانوویچ (۲۰۱۷)، درابووا دگرو و کراناکووا^۳ (۲۰۱۷) و کوشچر (۲۰۱۲) بر اهمیت نقش زیرساخت‌های گوناگون در توسعه گردشگری ورزشی و گردشگری کوهستان تأکید داشته‌اند. توجه به زیرساخت‌های آموزش و توانمندسازی نیروی متخصص و ماهر، ایجاد و به‌سازی زیرساخت‌های اقامتی و پذیرایی در گردشگری کوهستان، تعیین استانداردهای لازم برای نیروی انسانی در بخش‌های مختلف خدمات گردشگری کوهستان، تحکیم روابط سیاسی مناسب و دوستانه با سایر کشورها، برخی از اهداف عملیاتی بااهمیت در زیرمجموعه این مؤلفه‌اند. عامل زیرساخت در الگوی توسعه پایدار گردشگری کوهستان شامل مؤلفه‌هایی است که در مفهوم توسعه پایدار اهمیت بسیار زیادی را دارد. یکی از کاستی‌های اساسی، که در مصاحبه با خبرگان به دفعات به آن اشاره می‌شد، کمبود نیروی انسانی متخصص، ماهر و توانمند در این حوزه است. در کنار این مؤلفه، نبود زیرساخت‌های اقامتی و پذیرایی به تعداد کافی و با استانداردهای مناسب، همچنین نامشخص‌بودن معیارهای لازم برای تأمین نیروی انسانی در بخش‌های گوناگون خدمات گردشگری کوهستان و تحکیم روابط سیاسی مناسب و دوستانه با سایر کشورها از موارد بااهمیت در این زمینه است. ضعف در زیرساخت‌های اقتصادی نیز از جمله مواردی است که در صورت توجه جامعه محلی و بخش دولتی به آن، بر توسعه گردشگری اثرگذار است. داسول^۴ (۱۳۹۳) گردشگری را از جمله اهداف اساسی در برنامه‌ریزی اقتصادی می‌داند که موجب حفظ ثبات اقتصادی با تثبیت قیمت‌ها و تورم پایین، تخصیص منابع لازم و سرمایه‌گذاری و حمایت‌های عمومی، منبعی مهم برای اشتغال و دیگر موارد می‌شود. ازاین‌رو، تعیین کدهای توصیفی زیرساخت‌های اقتصادی (که به‌اختصار در جدول ۳ آمده است) به‌منزله مؤلفه‌های زیرساخت اقتصادی درخور توجه خواهد بود. به باور گی و فایوس سولا^۵ (۱۳۹۰) همه جوامع میزبان از گردشگری و بازدیدکنندگان به‌خوبی استقبال نمی‌کنند. جامعه میزبان در موارد زیر نقشی مهم برعهده دارد: بررسی معنی و ارزش فرهنگ برای گردشگران، ارزیابی تأثیراتی که گردشگری از نظر فرهنگی - اجتماعی در

1. Wang.

2. Rai

3. Drábová-Degro & Krnáčová

4. Doswell

5. Gee & Fayos-Sola

و سازمان حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی برای حفظ و نگاه‌داری از آن‌ها تمهیدات لازم اندیشیده شود. با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود حفظ و نگاه‌داری از این سرمایه‌های کم‌نظیر با آموزش و ارائه اطلاعات درباره اهمیت این مناطق به مدیران، کارشناسان و جامعه محلی انجام شود. جاذبه‌های انسان‌ساخت گردشگری کوهستان مانند حفظ و ساخت مسیرهای متنوع کوه‌نوردی و سنگ‌نوردی، مسیرهای کوه‌پیمایی و دامنه‌نوردی، برگزاری رویدادها، مسابقات، اردوها و کمپ‌های ورزشی و امکان انجام ورزش‌های متنوع کوهستانی ظرفیت‌های بیشتری را برای جذب و رضایتمندی گردشگران فراهم می‌کند. جاذبه‌های انسان‌ساخت با مدیریت و هدایت سازمان‌های دولتی و نیمه‌دولتی مانند وزارت گردشگری و فدراسیون کوه‌نوردی و صعودهای ورزشی و با همکاری باشگاه‌های کوه‌نوردی و سازمان‌های مردم‌نهاد قابلیت توسعه و حفظ و نگاه‌داری را دارند و نقش حمایتی - نظارتی دولت به‌جای تصدی‌گری، توسعه پایدار را در پی دارد.

پایداری

عامل دیگری که از نظر مصاحبه‌شوندگان در الگوی توسعه پایدار گردشگری کوهستان قرار می‌گیرد مؤلفه پایداری است که با تحلیل ۱۷ کد تفسیری و از میان ۴۷ کد توصیفی حاصل شد. مفهوم پایداری به‌مثابه هدفی بااهمیت در فرایند توسعه در میان کشورهای پیش‌رو مورد توجه قرار دارد. اسکات (2021)، وانگ و همکاران (2019)، رای (2017)، پانونویچ و جوانوویچ (2017) و درابووا دگرو و کراناکووا (2017)، درکسلر و همکاران (2016)، ویمان‌ون‌داچ و همکاران (2016)، برچر، ویمان‌ون‌داچ و آدلر (2018) نیز در تحقیقات خود، به نتایج مشابه این پژوهش رسیدند. مبانی نظری و مصاحبه با نمونه‌های تحقیق نشان داد که عامل پایداری در توسعه پایدار گردشگری کوهستان شامل زیرمؤلفه‌های متنوعی است که تعدادی از آن‌ها به این شرح است: کاهش و ریشه‌کنی فقر و گرسنگی، تضمین تندرستی و رفاه، تضمین کیفیت آموزش فراگیر، مدیریت آب سالم و فاضلاب، ارتقای فرهنگ حفظ، احیا و استفاده پایدار از کوه‌ها، جنگل‌ها و نواحی خشک؛ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مرتبط با گردشگری در جامعه محلی؛ مدیریت پسماند سازگار با محیط‌زیست و کاهش نفوذ و انتشار آن به هوا، آب و خاک؛ گسترش و ارتقای فناوری و زیرساخت‌ها برای انرژی‌های نو و پایدار؛ رفاه و کاهش آلودگی‌های ناشی از فضولات انسانی و بهبود شیوه‌های

جامعه میزبان می‌گذارد و بررسی راهبردهایی برای برنامه‌ریزی و نظارت بر شیوه‌ای که جنبه‌های فرهنگی - اجتماعی گردشگری بر گردشگران اثر می‌گذارد. با توجه به این موارد، انتخاب زیرمؤلفه‌های زیرساخت فرهنگی - اجتماعی می‌تواند مدنظر برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران فرهنگی کشور قرار گیرد. امنیت، ثبات و آرامش به‌موازات سازگاری با تحولات سیاسی - اجتماعی جهان و ارتباطات دوستانه با سایر کشورها باعث جذب گردشگران و افزایش تمایل آن‌ها به حضور در مناطق هدف خواهد شد. وجود نیروی انسانی آموزش‌دیده و دارای صلاحیت لازم از ارکان اصلی موفقیت هر سازمانی است. سازمان‌ها و نهادهای بخش دولتی و خصوصی می‌توانند با بهره‌گیری از تجربیات کشورهای صاحب‌نام در این زمینه، آموزش‌های کیفی و تخصصی را به‌جای گذراندن تعدادی واحد درسی و اعطای گواهی‌نامه، به‌منزله مسیر صحیح آموزش در نظر بگیرند و باعث رشد و توسعه گردشگری کوهستان، جذب و بازدید مجدد از اهداف گردشگری کوهستان شوند.

جذابیت‌ها

یکی دیگر از نتایج پژوهش حاضر، عامل جذابیت در مقاصد هدف است که در الگوی توسعه پایدار گردشگری کوهستان قرار می‌گیرد. جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های انسان‌ساخت دو زیرمؤلفه درخور توجه در این مؤلفه هستند که از تحلیل داده‌های تحقیق و دوازده کد توصیفی به‌دست آمده‌اند. در این باره حقی و همکاران (۱۴۰۰)، جعفری و همکاران (۱۳۹۸)، محمدنژاد (۱۳۹۲)، اصفهانی (۱۳۸۷)، چاکرابورتی (2020)، وانگ و همکاران (2019)، پانونویچ و جوانوویچ (2017)، درابووا دگرو و کراناکووا (2017) بر نقش و اهمیت جذابیت در توسعه گردشگری تأکید داشته‌اند و نتایج تحقیقاتشان با نتایج این پژوهش همسو بوده است. بررسی مؤلفه‌های عامل جذابیت و هم‌چنین مبانی نظری، که نظر خبرگان و صاحب‌نظران را جلب کرد، گویای این واقعیت است که تنوع آب‌وهوا در ایران و وجود کوه‌ها و قله مرتفع و نیز جاذبه‌های دیداری مانند مناظر و دریاچه‌های طبیعی، آبشارها، غارها، دره‌ها و جنگل‌های هیرکانی از جاذبه‌های درخور توجه در رشد و توسعه گردشگری کوهستان است. برخی از جذابیت‌های مدنظر به‌صورت طبیعی در ایران وجود دارند و باید با مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب نهادهای دولتی مرتبط مانند وزارت گردشگری

حمل و نقل و اسکان برای کاهش آثار کربن (تغییرات آب و هوا). مؤلفه‌های مرتبط با عامل پایداری در زمینه توسعه پایدار گردشگری کوهستان از عناصر بسیار مهمی است نباید از آن چشم‌پوشی کرد. در صورتی که به توسعه گردشگری بدون مدنظر قراردادن شاخصه‌های پایداری توجه کنیم، تأثیرات منفی و مخربی را در میان مدت و درازمدت شاهد خواهیم بود و در مقابل، اگر مؤلفه‌های پایداری در توسعه این صنعت مدنظر قرار گیرد علاوه بر بهره‌مندی از مزایای گردشگری کوهستان، حفظ و ارتقای این مناطق نیز حاصل خواهد شد. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که توسعه پایدار گردشگری کوهستان با رونق اقتصادی و توانمندی‌های فردی و اجتماعی فقر عمومی را کاهش می‌دهد و دسترسی به سبد کامل مواد غذایی، از فقر غذایی در جامعه محلی می‌کاهد. همچنین با دستیابی به مواد غذایی متنوع (در مقابل برطرف کردن گرسنگی)، افزایش آگاهی و دستیابی به اطلاعات و امکانات بیشتر، ارتقای سلامت این افراد افزایش خواهد یافت. آموزش‌های لازم در زمینه حفظ و احیای طبیعت در مناطق کوهستانی، که یکی دیگر از نتایج توسعه پایدار گردشگری در این مناطق است، به مدیریت پسماند سازگار با محیط‌زیست و کاهش نفوذ و انتشار آن به هوا، آب و خاک در این مناطق منجر می‌شود. همچنین کاهش آلودگی‌های ناشی از فضولات انسانی در مناطق کوهستانی پُرتردد، که در حال حاضر یکی از معضلات این مناطق است، قابلیت کنترل و به‌سازی را خواهد داشت. در صورتی که مدیران و مسئولان سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و خصوصی این حوزه، آموزش و آگاهی لازم را درباره اهمیت کوهستان و شکنندگی آن‌ها در مقابل هجوم بی‌رویه انسان به این مناطق داشته باشند، در سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی‌های خود، عامل پایداری را بیش از پیش مدنظر قرار خواهند داد. به‌منظور حفظ، احیا و استفاده صحیح و پایدار از کوه‌ها، جنگل‌ها و سایر مناطق باید به آموزش‌های کافی و باکیفیت به همراه مشوق‌های لازم در جوامع محلی توجه جدی شود. مدیریت پسماند سازگار با محیط‌زیست، گسترش و ارتقای فناوری برای انرژی‌ها نو و پایدار، کاهش آلودگی‌های ناشی از فضولات انسانی و بهبود شیوه‌های بازیافت زباله در مناطق کوهستانی با برنامه‌ریزی، کمک و نظارت بخش دولتی و همکاری و اجرای بخش خصوصی توسعه پایدار گردشگری کوهستان را سرعت می‌بخشد. توسعه عدالت اجتماعی، نوسازی و توسعه کیفی شهرها و روستاهای مناطق کوهستانی، ترویج

الگوی تولید و مصرف مسئولانه و کاهش ضایعات مواد غذایی در کوه‌پایه‌ها و دسترسی جامعه محلی به انرژی‌های پاک و ارزان از جمله دیگر مؤلفه‌های عامل پایداری است که با خلق مشوق‌های کافی و اثربخش برای جلب بخش خصوصی و نظارت و پشتیبانی بخش دولتی امکان توسعه پایدار گردشگری کوهستان را فراهم می‌آورند. با توجه به عوامل گوناگونی که در منابع و مبانی نظری ذکر شده است، به‌نظر می‌رسد انتخاب سه عامل اصلی پایداری، جذابیت و زیرساخت توسط خبرگان و صاحب‌نظران این حوزه، همه موارد دیگر را شامل می‌شود و تحت پوشش قرار می‌دهد.

یکی از محدودیت‌های پژوهش، موفق نبودن در مصاحبه و نظرخواهی از برخی مقامات دولتی و سیاسی بود. کمبود تحقیقات علمی مشابه و دشواری دسترسی به راهبردهای توسعه گردشگری کوهستان و الگوهای مربوط به آن در کشورهای صاحب‌نام، به دلیل محدودیت اطلاعات دردسترس و موجود بر روی شبکه جهانی اینترنت نیز از جمله محدودیت‌های این تحقیق بود.

پیشنهاد می‌شود به‌منظور تهیه دستورالعمل‌های آموزشی و معیارهای روزآمد در زمینه ارائه خدمات، استانداردهای نیروی انسانی در حوزه‌های گوناگون، مدیریت پسماند و فضولات انسانی در ارتفاعات و سایر موارد از تجربیات کشورهای پیش‌رو در گردشگری کوهستان استفاده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های دیگری در زمینه بررسی مقایسه‌ای فرایند و محتوای آموزش مدیران، کارشناسان، راهنمایان کوهستان و جوامع محلی در حوزه گردشگری کوهستان، نحوه ارائه خدمات، همراه با حفظ و نگهداری از محیط زیست کوهستان در ایران و کشورهای منتخب انجام شود.

منابع فارسی که معادل لاتینی آن در فهرست منابع آمده است:

اصعدی، میرمحمد، میرغفوری، سیدحبیب‌اله و قاسملوی سلطان‌آباد، جمیله (۱۳۹۹). رهنمودی جهت ارائه الگوی توسعه گردشگری ایران با تکنیک نگاشت ادراکی فازی. مطالعات مدیریت گردشگری. (۵۱)۱۵، ۳۰۷-۳۲۷. / Doi: 10.22054/tms.2020.26936.1815

اصفهان‌نی، نوشین (۱۳۸۷). تحلیل عوامل مؤثر بر جهانگردی ورزشی و ارائه مدل برنامه‌ریزی استراتژیک. رساله دکتری، دانشکده تربیت بدنی دانشگاه تهران.

محمدنژاد، سیف‌اله (۱۳۹۲). بررسی ظرفیت‌های توسعه توریسم کوهستان در ایران با استفاده از مدل TOPSIS (مطالعه موردی: کوه دماوند). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. آبیک: مؤسسه آموزش عالی غیرانتفاعی آبا.

مختاریان‌پور، مجید (۱۳۹۱). طراحی مدل اجرای سیاست‌های فرهنگی مبتنی بر برنامه‌های توسعه کشور. رساله دکتری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

معین‌فرد، محمدرضا، مظفری، سیدامیراحمد، مشرف‌جوادی، بتول و کاظم‌نژاد، انوشیروان (۱۳۹۰). بررسی وضعیت صنعت گردشگری در ایران. فصل‌نامه المپیک، ۱۹(۲)، ۷-۲۲.

Aall, C. (2014). Sustainable Tourism in Practice: Promoting or Perverting the Quest for a Sustainable Development? *Sustainability*, 6(5): 2562-2583. <https://doi.org/10.3390/su6052562>

Alinezhad, M. (2019). *Why are you traveling?* Kand-O-Kav Pub. (In Persian)

Andam, R., Aghaei, A., Anbarian, M., Parsaju, A. (2014). Developing strategies of Sport Tourism in Hamadan Province. *Contemporary Studies on Sport Management*, 4(7), 31-44. (In Persian)

Asadi, M., Mirghafoori, S., & Ghasemloei Soltanabad, J. (2020). A Proposed Model for Tourism Development in Iran Using Fuzzy Cognitive Mapping. *Tourism Management Studies*, 15(51), 307-327. Doi: 10.22054/tms.2020.26936.1815. (In Persian)

Ateljevic, J., & Lan, L. (2009). Tourism Entrepreneurship-Concepts and Issues. In *Tourism and Entrepreneurship-International Perspectives*. Elsevier: Oxford, UK; 9-32. eBook ISBN: 9780080942728

اندام، رضا، آقایی، علی‌اکبر، عنبریان، مهرداد و پارساجو، علی (۱۳۹۳). راهکارهای توسعه توریسم ورزشی در استان همدان. پژوهش‌های معاصر در مدیریت ورزشی، ۴(۷)، ۳۱-۴۴.

جافری، پریسا، رضوی، سیدمحمدحسین و کلاته‌سیف‌ری، معصومه (۱۳۹۸). مدل‌سازی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری ورزشی کوهستان با تمرکز بر نوآوری (مورد مطالعه: کوهستان‌های کلان‌شهر تهران). گردشگری و توسعه، ۸(۲)، ۱۲۷-۱۴۶. Doi:10.22034/jtd.2019.156011.1567

جلیل‌وند، جمشید و جلیل‌وند، رضا (۱۳۹۲). استراتژی‌های راهبردی توسعه گردشگری ورزشی در ایران. اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت‌گردی و جغرافیا. دانشکده شهید مفتح همدان، ۲۳ بهمن ۱۳۹۲.

حقی، محمدرضا، حیدرزاده، احسان (۱۴۰۰). تحلیلی بر عوامل تحقق گردشگری پایدار در شهرهای مناطق کوهستانی (مورد مطالعه: شهر خوانسار). مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی، ۲(۶): ۹۹-۸۳. Doi: 10.52547/gsma.2.2.83

داسویل، راجر (۱۳۹۳). مدیریت جهانگردی، مبانی، راهبردها و آثار. ترجمه سیدمحمد اعرابی و داود ایزدی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

علی‌نژاد، مسعود (۱۳۹۸). چرا سفر می‌کنید؟ تهران: انتشارات کند و کاو.

قربانی، محمدحسین، صفری‌جعفرلو، حمیدرضا و اسماعیلی، محمدرضا (۱۳۹۹). توسعه پایدار از طریق ورزش: موانع و راهبردها. مطالعات مدیریت ورزشی، ۱۲(۶۰): ۸۳-۱۰۲. Doi:10.22089/smrj.2020.8198.2808

کریمی، جواد، سلطانیان، لیلا و بجانی، ابوالفضل (۱۳۹۹). طراحی مدل توسعه گردشگری ماجراجویانه ورزشی براساس نظریه داده‌بنیاد. مطالعات مدیریت ورزشی، ۱۲(۶۰)، ۶۱-۸۲. Doi: 10.22089/smrj.2019.6327.2288

گی، چالک‌وای و فایوس‌سولا، ادوآردو (۱۳۹۰). جهانگردی در چشم‌اندازی جامع. ترجمه علی پارسائیان و سیدمحمد اعرابی، تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

- Mountain Research Initiative, Innsbruck, Austria: Institute of Interdisciplinary Mountain Research.
- Esfahani, N., Goudarzi, M., Asadi, H., Sajjadi, N., & Esmith, E. (2009). The Analysis of the Effect of Factors on Internal Sport Tourism in Iran. *Journal of Sport Management*, 1(1), 159-175. (In Persian)
- Gee, C., & Fayos-sola, E. (2011). *Tourism in comprehensive perspective*. Ali Parsaian & Seyed Mohammad Arabi. Tehran: Cultural Researches office. (In Persian)
- Ghorbani, M. H., Safari Jafarloo, H. R., & Esmaili, M. R. (2020). Sustainable Development through Sport: Barriers and Strategies. *Sport Management Studies*. 12(60): 83-102. DOI: 10.22089/smrj.2020.8198.2808. (In Persian)
- Godde, P., Price, M. & Zimmermann, F. (2000). Tourism and development in mountain regions: Moving forward into the new millennium. *Tourism and Development in Mountain Regions*; CABI Publishing: Wallingford, UK: 1-26. DOI:0.1079/9780851993911.0001
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research*, 2: 105-117. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Haghi, M., & Heidarzadeh, E. (2021). An analysis of the factors of realizing sustainable tourism in mountainous cities; Case Study: Khansar City. *Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas*, 2(6), 83-99. Doi:10.52547/gasma.2.2.83. (In Persian)
- Jaferi, P., razavi, S., & kalateh seifari, M. (2019). Modeling the Effective Factors in Bracher, C., Wymann Von Dach, S. & Adler C. (2018). *Challenges and Opportunities in Assessing Sustainable Mountain Development Using the UN Sustainable Development Goals*. A Report Compiled by the Mountain Research Initiative (MRI), in Collaboration with the Centre for Development and Environment (CDE). CDE Working Paper 3. Bern, Switzerland: Centre for Development and Environment (CDE). <http://dx.doi.org/10.7892/boris.119737>
- Byrd, E.T. (2007). Stakeholders in Sustainable Tourism Development and their Roles: Applying Stakeholder Theory to Sustainable Tourism Development. *Tourism Review*, 62(2): 6-13. <https://doi.org/10.11108/16605370780000309>
- Chakraborty, A. (2020). Emerging Patterns of Mountain Tourism in a Dynamic Landscape: Insights from Kamikochi Valley in Japan. *Land*, 9(4), 103. <https://doi.org/10.3390/land9040103>
- Doswell, R. (2005). *Tourism Management; fundamental, strategies and impacts*. Seyed Mohammad Aarabi & dawood Eizadi, Tehran: cultural research center, 3rd edition. (In Persian)
- Drábová–Degro, M., & Krnáčová, Z. (2017). Assessment of Natural and Cultural Landscape Capacity to Proposals the Ecological Model of Tourism Development (case study for the area of the Zamagurie region). *Ekológia (Bratislava)*, 36(1), 69-87. DOI:10.1515/eko-2017-0007.
- Drexler, C., Braun, V., Christie, D., Claramunt, B., Dax, T., Jelen, I., Kanka, R., Katsoulakos, N., Roux, G. Le., Price, M., Scheurer, T., & Weingartner, R. (2016). Mountains for Europe's Future - A Strategic Research Agenda. Bern, Innsbruck, Switzerland:

- Mohamadnezhad, S. (2013). *Investigating the development capacities of mountain tourism in Iran using TOPSIS model. Case study of Damavand Mountain*. MA Thesis. Abyek: Aba Non-Profit Higher Education Institute. (In Persian)
- Mountain Partnership (2014). *Why Mountains Matters for Forests and Biodiversity: A Call for Action on the Sustainable Development Goals (SDGs)*. Rome, Italy: Mountain Partnership. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1915SDGs%20and%20mountains_forests%20and%20biodiversity_en.pdf
- Paunovic, I., & Jovanovic, V. (2017). Implementation of Sustainable Tourism in the German Alps: A Case Study. *Sustainability*, 9(2), 226; Available at: <https://doi.org/10.3390/su9020226>
- Prezenza, A., & Sheehan, L. (2013). Planning tourism through sporting events", *International Journal of Event and Festival Management*, 4(2): 125-139. <https://doi.org/10.1108/17582951311325890>
- Prideaux, B. (2009). *Resort Destinations-Evolution, Management and Development*. Elsevier: Oxford, UK.
- Rai, D.B. (2017). Tourism development and economic and socio-cultural consequences in Everest Region. *The Geographical Journal of Nepal*, 10, 89-104.
- Richins, H., Johnsen, S., & Hull, J. S. (2016). Overview of mountain tourism: substantive nature, historical context, areas of focus. In *Mountain tourism: Experiences, communities, environments and sustainable futures* (pp. 1-12). Wallingford UK: CABI. Scott, D. (2021). Sustainable Tourism and the Grand Challenge of Climate Change. *Sustainability*, 13(4), 1966. <https://doi.org/10.3390/su13041966>
- the Development of Mountain Sports Tourism with a Focus on Innovation; Case study: Tehran Metropolitan Mountains. *Journal of Tourism and Development*, 8(2), 127-146. Doi: 10.22034/jtd.2019.156011.1567. (In Persian)
- Jalilvand, J., & Jalilvand. R. (2013). Sport Tourism Strategies in Iran. *First International Congress in Tourism Management, Nature tourism & Geography in Iran*. Hamedan, Mofateh University. (In Persian)
- Karimi, J., Soltanian, L., & Bejani, A. (2020). Designing the Model of the Development of Adventure Sports Tourism: Grounded Theory. *Sport Management Studies*. 12(60):61-82 . DOI: 10.22089/smrj.2019.6327.2288. (In Persian)
- King, N., & Horrocks, C. (2010). *Interviews in qualitative research*. Thousand Oaks, CA, US: SAGE Publications.
- Krippendorf, J. (1988). Für einen ganzheitlich-orientierten Tourismus. *Für Einen Anderen Tourismus. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag: Berlin, Germany: 18-28*. <https://doi.org/10.3390/su9020226>
- Kuscer, k. (2012). *Modelling Mountain Tourism Destination Development with Focus on Innovativeness*. Doctoral Dissertation, University of Ljubljana, Faculty of Economics, Slovenia.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An Introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Latip, N. A., Jaafar, M., Marzuki, A., Roufehaei, K. M., Umar, M. U., & Karim, R. (2020). The Impact of Tourism Activities on the Environment of Mount Kinabalu, UNESCO World Heritage Site. *Planning Malaysia*, 18(14). DOI: <https://doi.org/10.21837/pm.v18i14.841>

- Wearing, S., & Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities?* Elsevier: Oxford, UK. P: xv. <https://doi.org/10.4324/9780080940182>
- World Economic Forum (2019). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019, Travel and Tourism at a Tipping Point. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf
- Wymann von Dach, S., Bachmann, F., Borsdorf, A., Kohler, T., Jurek, M., & Sharma, E. (2016). *Investing in Sustainable Mountain Development. Opportunities, Resources and Benefits.* Centre for Development and Environment (CDE), University of Bern; with Bern Open Publishing (BOP). BORIS DOI: 10.7892/boris.74058
- Moinfard, M., Mozaffari, S. A., Moshrefjavadi, B., & Kazemnejad, A. (2011). Investigating the situation of tourism industry in Iran. *Tehran: Olympic*, 2(54): 7-22. (In Persian)
- Mokhtarianpour, M. (2012). *Designing a model for implementing cultural policies based on the country's development plans.* Ph.D. Dissertation. Tehran: Allameh Tabatabai University. (In Persian)
- UNWTO (2021). *International Tourism Highlights 2020.* Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456> (accessed 20 April 2021).
- UN-GA [United Nations General Assembly] (2012). *The future we want.* In: UN-GA. Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012. www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_288.pdf
- Veal, J. (2002). *Leisure and Tourism Policy and Planning*, 2nd ed.; CABI Publishing: Oxford, UK. ISBN: 0851995462.
- Veltri, F., Miller, J., & Harris, A. (2009). Club sport national tournament: Economic impact of a small event on a mid-size community. *Recreational Sports Journal*. 33(2):119-128. <https://doi.org/10.1123/rsj.33.2.119>
- Wang Y., Wu N., Kunze C., Long R., & Perlik M. (2019). *Drivers of Change to Mountain Sustainability in the Hindu Kush Himalaya.* In: Wester P., Mishra A., Mukherji A., Shrestha A. (Eds). *The Hindu Kush Himalaya Assessment.* Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92288-1_2